

Michał Proksa

Małe założenia obronno-rezydencjonalne fundacji biskupów przemyskich w ziemi przemyskiej i sanockiej

Wśród budowli obronno-mieszkalnych wzniesionych w ziemi przemyskiej i sanockiej jedynie cztery fundowane były przez biskupów przemyskich. Dwa z nich (w Brzozowie i Radymnie) zbudowano w centrach dużych włości ziemskich należących do stołu biskupiego¹, dwa inne (w Krośnie i Królikowej) powstały poza dużymi majątkami kapitulnymi. Jak się wydaje, obiekty te wyczerpują listę bronionych rezydencji biskupów przemyskich. Niestety informacje o nich są skąpe, a brak studiów terenowych utrudnia wysuwanie ostatecznych wniosków. Jedynie pałac w Krośnie był przedmiotem badań archeologiczno-architektonicznych, które pozwoliły rozwarstwić chronologicznie obiekt². Po krótkim omówieniu tych budowli umieścimy je na szerszym tle porównawczym.

Najmniej informacji posiadamy o dworze biskupim w Królikowej. Wiadomo jedynie, że w 1462 lub 1463 roku rządcą rymanowski z polecenia Katarzyny z Rymanowa najechał siedzibę biskupią w Królikowej i przy tej okazji wzmiankowane są bramy wokół budynku, a w samym dworze zostały wybite cztery drzwi³. Spór o wyrządzone szkody toczył się przez trzy lata⁴.

Więcej informacji posiadamy o pałacu biskupim w Krośnie, a analiza źródeł pisanych i wyników badań terenowych pozwoliła określić etapy budowy i funkcjonowania obiektu. Pałac wzmiankowany był w literaturze już na przełomie XIX i XX wieku⁵. Ogólne dane o nim zawiera monografia Krosna⁶ i Katalog Zabytków Sztuki⁷. Najpełniejszy zestaw informacji o obiekcie znajduje się w studium J. Malczewskiego⁸, które zawiera pełne podsumowanie stanu badań. Badania archeologiczne skoncentrowały się na dziedzińcu przy miejskim murze obronnym i w piwnicach skrzydła zachodniego⁹.

Pałac usytuowany jest w północnej części Starego Miasta przy ulicy Nowotki 16. Obecnie jest to budynek jednopiętrowy, trójskrzydłowy, którego front stanowi skrzydło zachodnie. Ściany wschodnie skrzydła północnego i południowego opierają się o miejski mur obronny (między skrzydłami wyburzony; partie fundamentowe zachowane pod ziemią). Obiekt zbudowany był z łamanego kamienia: obecnie jest otynkowany. Skrzydła mają kształt zbliżony do prostokąta. Skrzydło południowe (o wymia-

rach 8,25 x 24,50) jest najstarsze i było pierwotnie wolno stojące, następnie dobudowano do niego korpus główny (11,20 x 45,70). Skrzydło północne (9,00 x 12,70) pochodzi z 2 połowy XIX wieku. Korpus główny (skrzydło zachodnie) jest lekko załamany zgodnie z przebiegiem ulicy. Skrzydła południowe i zachodnie są podpiwniczone: obecnie część piwnic jest zagruzowana.

Pierwsza miejska siedziba biskupów przemyskich w Krośnie była drewniana. Najstarsza wzmianka o niej znajduje się w aktach sprzedaży z lat 1408—1412 biskupowi przemyskiemu Erykowi z Winsen. Przy tej okazji wymieniona jest duża izba reprezentacyjna i kaplica św. Krzyża, w której kapłanem był Mikołaj z Odrzykonia¹⁰. Około połowy XV wieku dziedzic Jedlicza, Młeczko otrzymał drewniany budynek w dożywotnią dzierżawę od biskupa przemyskiego Piotra Chrzastowskiego¹¹ i częściowo go przebudował. W 2 połowie XVI wieku stary drewniany dwór został rozebrany i na jego miejscu biskup Stanisław Tarło¹² zbudował budynek murowany, z którego do dnia dzisiejszego pozostała partia fundamentowa skrzydła południowego z częściowo zasypianymi piwnicami. W 1626 roku biskup przemyski Achacy Grochowski przekazał budynek kapitule przemyskiej, a sam przeniósł się do nowo obwarowanego dworu w Brzozowie¹³. W 1630 roku kapituła sprzedała budynek Zofii Skotnickiej z Ligęzów z Bobrku, kasztelanowej połanieckiej pod warunkiem nieprzekazywania go dla celów świeckich¹⁴. W roku 1638 w czasie wielkiego pożaru Krosna dwór został zniszczony, ale z inicjatywy właścicielki odbudowano go przed rokiem 1646¹⁵. Z okresu przekształceń dworu poczynionych przez Zofię Skotnicką (w latach 1638—1646) pochodzą: nadziemna część skrzydła południowego, główne skrzydła zachodnie oraz drewniane skrzydło północne, zniszczone około 1770 roku. Na miejscu tego ostatniego w 2 połowie wieku XX powstał nowy budynek murowany¹⁶. Zofia Skotnicka przekazała odbudowany budynek zgromadzeniu orantystów, którym jako kolegium służył do roku 1775. Wtedy to budynek został zajęty na koszary dla wojska austriackiego. Obiekt pod koniec XVIII i w wieku XIX często zmieniał właścicieli. Mieścił się w nim między innymi wzorowy warsztat

tkacki¹⁷, magazyny¹⁸, warsztat kotlarski¹⁹. W 1895 roku rozpoczęto remont generalny obiektu, który obejmował wymianę dachu, wyburzenie muru obronnego od strony skarpy między skrzydłami i zastąpienie go parkanem, wy murowanie ścianek działowych wewnątrz budynku i postawienia w niektórych pomieszczeniach pieców kaflowych²⁰. Kilka lat później zlikwidowano drewniany ganek komunikacyjny od dziedzińca przy budynku frontowym, wybudowano korytarz na parterze i piętrze oraz klatkę schodową. Na początku XX wieku w budynku mieściło się kolejno: Seminarium Nauczycielskie Męskie, Szkoła Realna i Seminarium Nauczycielskie Żeńskie²¹, zaś obecnie Muzeum Okręgowe, Wojewódzka Biblioteka Publiczna i biura PTTK. W najbliższej przyszłości budynek dawnego pałacu zostanie poddany remontowi, a obecnie prowadzone są prace projektowe.

Średniowieczną metrykę posiada również siedziba w Brzozowie. Miejscowość ta pojawia się w źródłach w połowie XIV wieku, kiedy to Kazimierz Wielki pozwolił lokować właścicielowi Sobnowa Stefanowi Wojostonowi wieś Brzozowa przywilejem wydanym w Krakowie 2 X 1359 roku²². Dokumentem wydanym 2 IV 1384 przeszła ona na własność biskupstwa przemyskiego wraz z Domaradzem, Równem, Cergową i Radymnem, a darowiznę zatwierdził kardynał Demetriusz, legat Stolicy Apostolskiej w Polsce²³. To nadanie (królowej Marii) zatwierdził Władysław Jagiełło dokumentem z dnia 14 VI 1396 roku²⁴. Wydaje się, że z początkiem XV wieku wieś Brzozowa uzyskała prawa miejskie: po pierwszej lokacji pozostała nazwa Starej Wsi.

Już w wieku XV istniała w Brzozowie rezydencja biskupów przemyskich²⁵. Siedziba drewniana, leżąca nad Stobnicą, zbudowana została zapewne przez biskupa Piotra Chrzastowskiego w latach 1435—1452²⁶: wiadomo, że wydawał stąd niektóre dokumenty²⁷. W zbudowanym dworze (domus) znajdowała się komnata (caminata) na uroczyste akty²⁸. Wiadomo również, że w pałacu często przebywał Andrzej Krzycki, biskup przemyski w latach 1523—1527²⁹. Drewniana siedziba biskupów była obiektem częstych najazdów, a biskup Jan Dziaduski (1545—1559)³⁰ rozpoczął prace mające na celu obwarowanie obiektu. Za jego czasów wyremontowano również pałac biskupi w Krośnie i zbudowano rezydencję w Radymnie. Za czasów Achacego Grochowskiego (1624—1627) wzmocniono system obronny siedziby przez wykopanie fos napełnianych wodą i budowę nowych bram (może wyremontowanie starych)³¹. Po zakończeniu tej inwestycji Achacy Grochowski przeniósł się do Brzozowa, pozostawiając pałac w Krośnie w rękach kapituły przemyskiej. Prace związane z obwarowaniem rezydencji w Brzozowie spowodowane były najprawdopodobniej najazdami Tatarów Kantymira w 1624 roku. Nowo obwarowany dwór mocno ucierpiał w czasie powodzi w 1650 roku i w czasie wojen Rakoczego³². W roku 1663 Ludwik Niezabitowski najechał dobra biskupa Sarnowskiego: między innymi złupił Brzozów (i dwór), a w 1667 roku Samuel Orzechowski z Izdebek mszcząc się na biskupie Sarnowskim najechał na Starą Wieś niszcząc rezydencję biskupa³³. Została ona odbudowana, a ilustracja biskupa Wacława Sierakow-

skiego z 1748 roku³⁴ ukazuje ją jako dobrze funkcjonującą. Odbudowę obiektu przypisuje się Aleksandrowi Antoniemu z Pleszowic Fredrze, biskupowi przemyskiemu w latach 1724—1734³⁵.

Rezydencja położona w Starej Wsi na prawym brzegu Stobnicy była siedzibą obwarowaną, zaopatrzoną w dwa dziedzińce, ogród z pałacem pośrodku, oficynami oraz budynkami o charakterze usługowo-gospodarczym (stajnie, wozownie, młyn, kuchnia, piekarnia). W obrębie założenia znajdowały się stawy rybne. Do rezydencji prowadziła drewniana, piętrowa brama z dachem gontowym, a za nią pierwszy dziedziniec obudowany budynkami gospodarczymi i mieszkaniem ekonoma z sienią, alkierzem i dwoma izbami. Do drugiego dziedzińca, na którym znajdował się pałac biskupi prowadziła brama z mieszkaniem na piętrze, a całość dziedzińca otoczono pomieszczeniami gospodarczymi (piekarnia, cukiernia, spiżarnia, drwalnia, karczma) i kaplica ze złożonym i malowanym ołtarzem „snycerskiej roboty”. W ilustracji brak wiadomości o materiale, z którego zbudowany był pałac (drewniany czy murowany), ale A. Prochaska³⁶ podaje, że zbudowano go z drewna modrzewiowego nakrywając gontowym „ordynaryjnym” dachem. Centralną część pałacu stanowiła „dostatnia” sień z dwoma oknami i dwoma drzwiami po lewej i prawej stronie. Po lewej (ułożone amfiladowo) znajdowały się pokoje biskupa, kolejno: izba stołowa, apartament i trzy izby, z których ostatnia była sypialnią. Po prawej zaś stronie mieściła się izba „marszałkowska” z dwoma przylegającymi do niej alkierzami. Na piętrze znajdowały się apartamenty biskupa również ułożone amfiladowo: dwa pokoje, pokój sypialny z alkową, garderoba i jeszcze jedno pomieszczenie: nad izbą „marszałkowską” znajdował się „pokój biały” i izba sądowa. Budynek pałacu był podpiwniczony i założony na rzucie prostokąta, może z wysuniętymi poza lico alkierzami (E?).

Pięknie wyglądające jeszcze w 1748 roku założenie parkowo-pałacowe w Brzozowie musiało być już remontowane w 2 połowie XVIII wieku przez Józefa Tadeusza Kierskiego, biskupa przemyskiego w latach 1768—1783³⁷. Wiadomo, że za jego czasów obniżono budowlę o jedną kondygnację. W późniejszym okresie bieżące remonty nie usuwają zniszczeń, a podupadającą rezydencję rozebrano w końcu XIX wieku. Ostatnim biskupem, który rezydował w Brzozowie był Michał Korczyński (1834—1839), a kolejni ordynariusze mieszkali już w Przemyśle: wydaje się że o zmianie miejsca zamieszkania zdecydowały między innymi względy lepszej komunikacji³⁸.

Z całego założenia obronno-rezydencjonalnego w Radymnie zachowały się do dnia dzisiejszego jedynie słabo widoczne w terenie ziemne wały obronne³⁹. Wieś została nadana biskupom przemyskim przez Marię, królową węgierską, w roku 1384⁴⁰, a w wieku XV uzyskała prawa miejskie. Wtedy to zapewne biskupi wzniesli już tu swoją siedzibę obronną zwaną „arx”⁴¹. Położona przy ujściu Rady do Sanu na przedmieściu Skołoszów zapewne już w wieku XVI była otoczona wałem. Nie znamy fundatora obiektu, a A. Prochaska⁴² wzniesienie obiektu przypisuje biskupowi przemyskiemu Piotrowi Tomickiemu: za czasów Piotra Tomickiego otoczono zapewne miasto ob-

warowaniami drewniano-ziemnymi⁴³, których budowę kończył Jan Dziaduski. Wzniesiona przez Tomickiego rezydencja została zniszczona (również miasto z kościołem) w czasie najazdu Tatarów w 1624 roku⁴⁴. Została odbudowana przez Achacego Grochowskiego (1624—1627)⁴⁵ i w tej formie przetrwała do początku XVIII wieku stanowiąc miejsce częstego pobytu biskupów. Zapewne niszczone i podupadła została rozebrana, a na tym miejscu Aleksander Fredro zbudował nową siedzibę znaną z lustracji Wacława Sierakowskiego⁴⁶. Inwestycja została zakończona przed rokiem 1730: wystawiono już z niej list do prowincjała paulinów 12 kwietnia 1730 roku⁴⁷. Koszty budowy założenia pałacowego wynosiły około 10 tys. złotych⁴⁸. Obiekt zbudowany przed 1730 rokiem został zniszczony i ograbiony już w 1733 roku przez wojska rosyjskie⁴⁹, a lustracja odnotowuje zniszczenia: drewno „słabe, zbutwiałe i od robaków potoczne”.

Położony na wzgórzu budynek pałacu odnowiony (zbudowany?) przez Aleksandra Fredrę otaczały budynki gospodarcze, ogrody i wały „darniem objiane”. Drewniany budynek pałacu założono na literze H (może E), a główny jego trzon o narysie prostokąta posiadał pięć pokoi i sień. Do tego dobudowano cztery gabinety: dwa od ogrodu i dwa od dziedzińca — jeden z nich pełnił funkcję kaplicy. Pałacowi o dwutraktowym układzie przestrzennym towarzyszyły budynki gospodarcze i mieszkania służby: oficyna, kuchnia, piekarnia, powozownia, piwnice, stajnia, kuźnia: (również drewniane). Na rzece Radzie urządzono trzy sadzawki, a poniżej nich stał młyn wodny⁵⁰. Całe założenie kształtem zbliżone do prostokąta o wymiarach 420—425 x 303—325 łokci otaczały wały (stare i nowo wzniesione w latach 1743—1744) wzmocnione palami i darnią z sześcioma basztami umieszczonymi w narożnikach, również „darniem objianych”. Po zajęciu w 1772 roku Radymna przez wojska austriackie obiekt został zamieniony na koszary: szybko popadł w ruinę i został zapewne rozebrany. Obecnie na tym miejscu stoi XX-wieczny dom zwany „dworkiem”.

Przedstawione wyżej informacje pozwalają na umieszczenie tych obiektów na szerszym tle porównawczym. Skąpe informacje o założeniach średniowiecznych utrudniają jednak wysuwanie wniosków co do układów przestrzennych. Być może średniowieczne siedziby miały charakter jednoprzestrzennych budowli wieżowych (?): za tym może przemawiać wymieniona tylko komnata (caminata) w Brzozowie, czy duża izba reprezentacyjna w Krośnie. Wieża do wieku XVI była modnym choć archaicznym typem siedziby feudalnej, a zbudowanie pałacu wieżowego dla Zygmunta Starego w Piotrkowie rozpowszechniło jeszcze tę modę. Więcej informacji mamy o fundacji biskupów w Krośnie. Powstały z inicjatywy Stanisława Tarły należy do najliczniejszej chyba grupy dworów nowożytnych zmurowanych na planie wydłużonego prostokąta o planie osiowym i jednotraktowym układzie przestrzennym. Ich geneza nie jest wyjaśniona, ale budynki te są oparte o nowożytne tradycje włoskie, a mogą również dobrze genetycznie tkwić w tradycjach długiego pałacu gotyckiego. Rezydencje biskupów

w Brzozowie i Radymnie zachowując obowiązującą symetrię nawiązywały do siedzib magnackich w XVII wieku projektowanych głównie przez Krzysztofa Bonadurę Starszego⁵¹. Są to typowe kamienice o narysie protokąta i dwutraktowym układzie. Taki układ posiadały między innymi nie istniejące już pałace Opalińskich w Sierakowie (przed 1641) i Włoszakowicach (1641) oraz Gajewskich w Czaczu (około 1650)⁵². Być może do podobnych rozwiązań nawiązują rezydencje Bogusława Leszczyńskiego w Malinówce pod Warszawą (2 poł. XVII wieku), czy pałac biskupi w Poznaniu (2 poł. XVII wieku).

Ta krótka analiza powinna zostać potwierdzona terenowymi studiami archeologicznymi i jest to główny postulat w badaniach bronionych rezydencji średniowiecznych i nowożytnych, nie tylko fundowanych przez feudałów duchownych.

Przypisy

¹ A. Prochaska, *Z przeszłości Brzozowa*, „Przewodnik Naukowy i Literacki. Dodatek do Gazety Lwowskiej”, R. XVI, 1888, s. 46; tenże, *Radymno, miasteczko i klucz biskupów przemyskich*, tamże, R. XIX, 1891 s. 776.

² M. Proksa, *Dokumentacja z badań archeologicznych pałacu biskupów przemyskich w Krośnie*, Przemysł 1981, msp u WKZ w Krośnie; tenże, *Wyniki badań archeologicznych na terenie dawnego pałacu biskupów przemyskich w Krośnie*, „Studia i Materiały Muzeum Okręgowego w Krośnie”, t. 2, 1982, s. 169—180; tenże, *Prace wykopaliskowe na terenie dawnego pałacu biskupów przemyskich w Krośnie w roku 1987*, Przemysł 1987, msp u WKZ w Krośnie.

³ Akta Grodzkie i Ziemskie tzw. Archiwum Bernardyńskie-go we Lwowie, XVI, 17, 20—23, 28—31, 62—67, 72, 112, 114, 123, 160, 164 165, 167—169; dalej AGZ.

⁴ P. Dąbkowski, *Stosunki kościelne Ziemi Sanockiej w XV stuleciu*, „Rocznik Przemyski” t. III s. 7.

⁵ W. Sarna, *Opis powiatu krośnieńskiego pod względem geograficzno-historycznym*, Przemysł 1898 s. 315.

⁶ S. Cynarski, *Krosno w XVII i XVIII wieku* (w:) Krosno. Studia z dziejów miasta i regionu, pod red. J. Garbacika, Kraków 1972, s. 183—224.

⁷ Katalog Zabytków Sztuki (Seria Nowa) t. I z. 1, 1977, s. 96—98; dalej KZS.

⁸ J. Malczewski, *Studium historyczne dawnego pałacu biskupów przemyskich w Krośnie*, Rzeszów 1979, msp u WKZ w Krośnie; tenże, *Historia Pałacu Biskupiego na tle dziejów Krosna*, „Studia i Materiały Muzeum Okręgowego w Krośnie” t. 2, 1982, s. 18—37.

⁹ porównaj przypis 2.

¹⁰ J. Malczewski, *Studium...*, op. cit. s. 14.

¹¹ J. Garbacik, *Zabudowa Krosna w XVI wieku* (w:) Krosno... op. cit. s. 136.

¹² Ibidem, s. 136.

¹³ W. Sarna, *Dzieje Diecezji Przemyskiej*, Przemysł 1902, s. 60.

¹⁴ J. Malczewski, *Studium...*, op. cit. s. 11.

¹⁵ Ibidem, s. 12.

¹⁶ KZS, op. cit. s. 98.

¹⁷ W. Sarna, *Dzieje...*, op. cit. s. 314.

¹⁸ J. Malczewski, *Studium...*, op. cit. s. 17.

¹⁹ W. Sarna, *Opis...*, op. cit. s. 315.

²⁰ J. Malczewski, *Studium...*, op. cit. s. 18.

- ²¹ Ibidem, s. 18.
- ²² Archiwum Diecezjalne w Przemyślu, rkps, Acta visitationis 1699, ks. 155, s. 31; AGZ III s. 25—27; J. Dąb, *Kościelne dzieje Brzozowa*, „Nasza Przeszłość”, t. IX, 1959 s. 293.
- ²³ W. Sarna, *Schemat diecezji przemyskiej*, Przemyśl 1906, s. 70; AGZ VII s. 28 nr XV.
- ²⁴ AGZ VIII s. 39.
- ²⁵ A. Prochaska, *Z przeszłości...*, op. cit. s. 46; P. Dąbkowski, op. cit. s. 8.
- ²⁶ W. Sarna, *Dzieje...*, op. cit. s. 44—48.
- ²⁷ AGZ VI s. 26.
- ²⁸ AGZ VIII nr 83: XVI s. 748.
- ²⁹ W. Sarna, *Schemat...*, op. cit. s. 99.
- ³⁰ W. Sarna, *Dzieje...*, op. cit. s. 137—165.
- ³¹ A. Prochaska, *Z przeszłości...* op. cit. s. 55.
- ³² Ibidem, s. 56.
- ³³ S. Szaro, *Z dziejów Brzozowa (w:) Sześć wieków Brzozowa*, 1959, s. 32.
- ³⁴ Archiwum Diecezjalne w Przemyślu, rkps 197 s. 413—483.
- ³⁵ Z. Bielałowicz, *Osiemnastowieczne rezydencje biskupa przemyskiego Aleksandra Antoniego Fredry w Radymnie i Brzozowie*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, R. LXXI, 1985 z. 1 i 2, s. 16—25.
- ³⁶ A. Prochaska, *Z przeszłości...*, op. cit. s. 355.
- ³⁷ W. Sarna, *Dzieje...* op. cit. s. 478—492; tenże, *Schemat...* op. cit. s. 486.
- ³⁸ J. Dąb, op. cit. s. 293—321.
- ³⁹ B. Tondos, J. Tur, *Materiały z ewidencji zabytków architektury dworskiej XVI i XVII wieku w województwie rzeszowskim (w:) Architektura rezydencjonalna i obronna województwa rzeszowskiego*, Łańcut 1972 s. 44.
- ⁴⁰ AGZ VII s. 28 nr XV.
- ⁴¹ Akta biskupa Andrzeja Krzyckiego z 24 X 1525 roku: AGZ VIII s. 215 nr CXVIII; Akta biskupa Walentego Herburtla z 16 IV 1964, tamże s. 227 nr CXXIX.
- ⁴² A. Prochaska, *Radymno...*, op. cit. s. 776.
- ⁴³ K. Gottfried, *Z przeszłości Radymna*, „Rocznik Przemyski”, T. X, 1965 s. 135, 163.
- ⁴⁴ W. Sarna, *Dzieje...* op. cit. s. 254, 270; F. Pawłowski, *Series et gesta Episcoporum r.l. Premisliensium*, Cracoviae 1869 s. 393.
- ⁴⁵ Z. Bielałowicz, *Rezydencja biskupów przemyskich w Radymnie*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. XI, Jarosław 1986 s. 163—173.
- ⁴⁶ Archiwum Diecezjalne w Przemyślu, rkps nr 195, s. 758—820.
- ⁴⁷ Archiwum Jasnej Góry rkps nr 1232, cyt. za Z. Bielałowicz, *Rezydencja...*, op. cit. s. 170.
- ⁴⁸ J. Korytkowski, *Pałacy i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, T. II, Gniezno 1883 s. 30.
- ⁴⁹ A. Prochaska, *Radymno...*, op. cit. s. 769—777, 865—874.
- ⁵⁰ J. Burszta, *Zabudowa miasta Radymna w połowie XVIII w.*, „Rocznik Województwa Rzeszowskiego”, R. I, z 2, 1958, s. 27—48.
- ⁵¹ E. Foksewicz, *Palace w Sierakowie i Czaczu — domniemane dzieła Krzysztofa Bonadury Starszego*, „Biuletyn Historii Sztuki”, R. 21, 1959 nr 1 s. 122.
- ⁵² A. Miłobędzki, *Architektura XVII wieku*, Warszawa 1980, s. 272.

Michał Proksa

Kleine Wehr-Residenz-Anlagen der Bischofsstiftung aus Przemyśl auf den Gebieten um Przemyśl und Sanok

Zusammenfassung

Im Beitrag werden 4 dank der Bischofsstiftung aus Przemyśl gebaute Wehr-Residenz-Anlagen besprochen. Zwei davon, in Brzozów und Radymno, wurden in den Zentren großer Landgüter (der Bischöfe) gebaut, und zwei andere — in Krosno und Królikówka entstanden außerhalb der großen Kapitelgüter. Man verfügt heute über ein sehr knappes Wissen über diese Objekte (für Królikówka besteht es aus bloßen Erwähnungen), das hauptsächlich aus historischen Quellen stammt. Nur der Palast in Krosno erlebte archäologische Untersuchung.

Alle Objekte haben eine mindestens spätmittelalterliche Metrikel. Es scheint möglich zu sein, daß sie in der ältesten Phase den Charakter einräumiger Turmbauten hatten. Später waren sie mehrmals umgebaut. Am wenig-

sten Informationen gibt es über die Bischofsstiftung in Krosno. Dank der Initiative von Stanisław Tarło entstanden, gehören sie zu der zahlreichsten Gruppe neuzeitlicher Häuser in Form von einem langgezogenen Rechteck am Achsenplan und eintraktiger räumlicher Anordnung. Die Residenzen in Brzozów und Radymno erhielten im 17. Jh. das Aussehen der zu den von Krzysztof Bonadura dem Älteren entworfenen analogischen Magnatsitze. Das sind typische Bürgerhäuser am rechteckigen Plan und zweitraktiger Anordnung.

Die Analyse zugänglicher historischer Quellen wies ausdrücklich auf die Notwendigkeit archäologischer Untersuchungen hin, was das Hauptpostulat des Verfassers ist.

Небольшие оборонительно — резидентские постройки воздвигнутые пшемышскими епископами на пшемышской и санецкой земле

Резюме

Статья обсуждает 4 оборонительно — резидентские постройки, воздвигнутые пшемышскими епископами. Две из них в г. Бжозув и Радымно были построены посередине больших земских поместий (епископских), а два другие — в г. Кросно и дер. Круликова были основаны в небольших капитульных поместьях. Информации об этих объектах очень скудные (в случае дер. Круликова это только упоминания), происходившие главным образом из исторических источников. Только дворец в г. Кросно дождался археологических исследований.

Все обнаруженные объекты относятся, по крайней мере, к позднему средневековью. В древнейшей фазе они носили, вероятно, характер однопространственных башенных построек. Позднее они многократно

перестраивались. Самые скудные сведения о постройках епископов в г. Кросно. Основанные по инициативе Станислава Тарло, они принадлежат к самой многочисленной группе современных домов, воздвигнутых в форме растянутого прямоугольника осевого плана и однотрактной пространственной структурой.

Резиденции в г. Бжозув и Радымно приобрели в XVII в. вид магнатских усадеб, аналогичных проектированным по планам Кшиштофа Бонадуры Старшего. Это типичные дома построенные в форме прямоугольника с двухтрактной структурой.

Анализ доступных исторических источников убедительно доказал необходимость археологических исследований (раскопок), что является главным требованием автора.